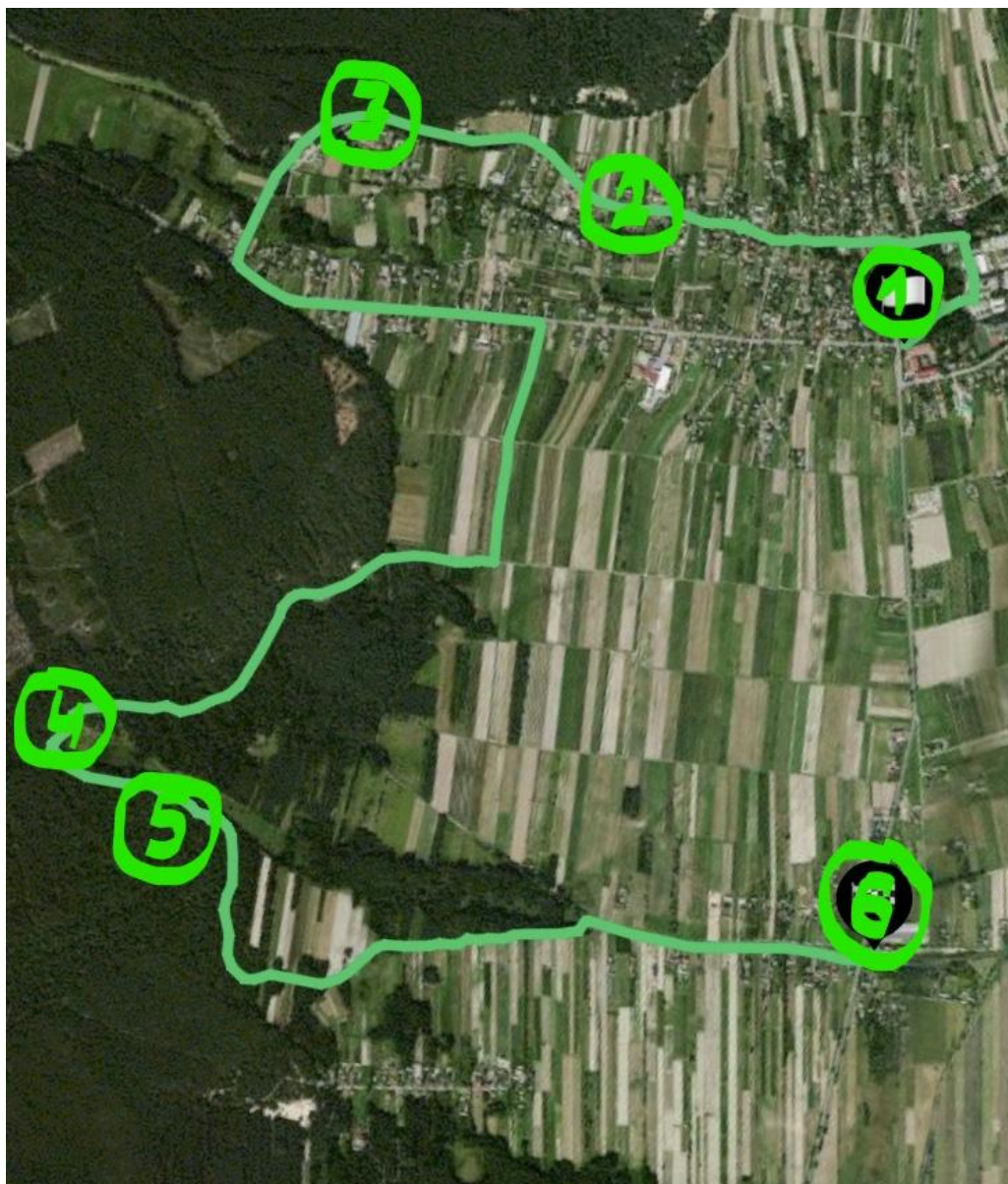

ŚCIEŻKA DYDAKTYCZNA „Tajemnice przyrody”

„Tajemnice przyrody” to nowo powstała ścieżka dydaktyczna w województwie lubelskim w gminie Karczmiska. Szlak liczy ok. 8,5 km. Zaczyna się w Zespole dworsko-parkowym w Karczmiskach Pierwszych, zahacza o najpopularniejsze pomniki przyrody w okolicy, ciekawe punkty w pobliskim lesie i kończy na Nadwiślańskiej Kolejce Wąskotorowej.

1. ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY

Teren obecnego Zespołu Dworsko-Parkowego w XII wieku był własnością Norbertynek, a od XIV wieku stał się własnością królewską. Około roku 1800 starostwem kazimierskim, do którego od zawsze przynależały Karczmiska, zarządzała Anna z Sapiechów Potocka. Dobra te otrzymała ona wraz z mężem w roku 1774 za pozwoleniem królewskim w dożywocie. W roku 1813, po śmierci właścicielki, starostwo kazimierskie wróciło do Skarbu Królestwa Polskiego pod zarząd Komisji Skarbu. W roku 1819 w posiadanie starostwa weszła Anna Sapieżyna z Zamoyskich. W roku

1829 dobra kazimierskie, wąwolnickie, gołębskie oraz własność szlachecką Słotwiny Anna Sapieżyna sprzedała swojemu zięciowi księciu Adamowi Jerzemu Czartoryskiemu. Ten, jako zaangażowany w powstanie 1830 r., po jego upadku, został zaocznie na śmierć, a jego majątek uległ konfiskacie (20.X.1831 r.). Ostateczny wyrok trybunału Cywilnego Guberni Lubelskiej zapadł dopiero 3.III.1839 r., a już 10.III tegoż roku nowym właścicielem majątku Karczmiska z przyległościami został Ignacy Wessel, który nabył go w drodze licytacji. Nowy właściciel niezwłocznie rozbudował dworek, nadając mu nową, urozmaiconą formę. Architektura dworku przetrwała do dziś w niezmienionej formie. Kolejnymi mieszkańcami dworku od 1906 roku byli jego nowi właściciele: Zbigniew Strażyc oraz jego żona Janina z Pleszczyńskich. Zbigniew Strażyc zmarł w roku 1916, jego żona w roku 1934. W tymże roku ich syn Stanisław przeprowadził się do folwarku Owczarnia, gdzie był drewniany dworek, pozostawiając dworek karczmiski swojej siostrze Janinie. I była to ostatnia właścicielka a zarazem mieszkanka domostwa o niezbyt długiej, ale ciekawej historii. Ostatnia dziedziczka opuściła Polskę w roku 1945. Zmarła we Francji 6 października 2007 r. jej ostatnią wolą było, by jej prochy spoczęły w Karczmiskach, w rodzinnym grobowcu, w którym spoczywali Jej rodzice.

Zespół dworsko-parkowy w Karczmiskach Pierwszych w roku 1979 został wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego.

Ochroną objęte są:

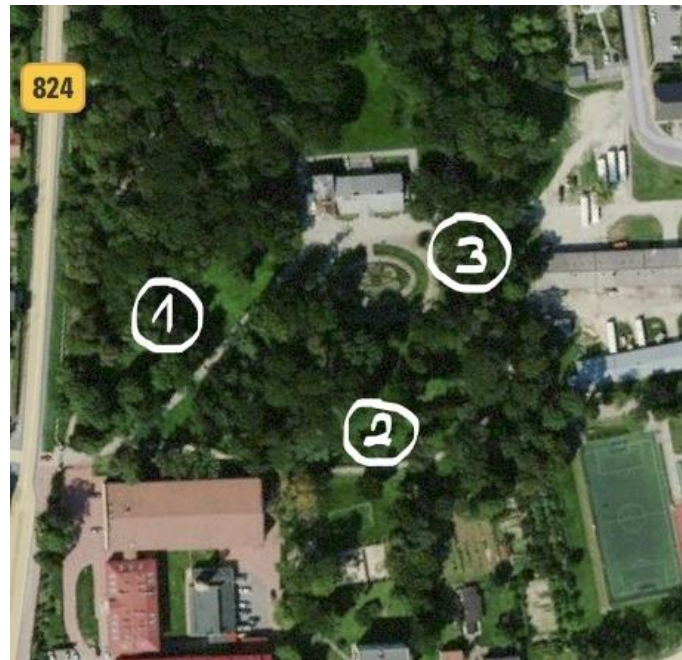
- dwór murowany zwany „pałacem”
- dworek, pierwotnie drewniany, zwany „rządcówką” przeniesiony w 1970r. z folwarku Strażyszczce do Karczmisk
- spichlerz murowany
- obora murowana
- bramy i bramki wejściowe
- zachowane fragmenty murowanego ogrodzenia wraz z jego zrekonstruowaną częścią
- park o powierzchni ponad 3 ha
- aleja dojazdowa

Na terenie parku rośnie około 300 drzew, głównie lipa drobnolistna, jesion wyniosły, a także grab pospolity, klon pospolity oraz platan klonolistny, z czego trzy są pomnikami przyrody. Tak dobrze zachowany park, urozmaicony gatunkowo i bogaty w stare, dziuplaste drzewa jest atrakcyjnym biotopem dla szeregu gatunków ptaków i ssaków, w tym rzadkich i objętych ochroną gatunków. Licznie występują drozdowate, sikory, a także wróblowate, wśród których na uwagę zasługuje grubodziób. Liczną kolonię tworzą gawrony.

Niestety dużo drzew bardzo ucierpiało podczas czerwcowej burzy w 2021r.

POMNIKI PRZYRODY, występujące na terenie Zespołu dworsko-parkowego w Karczmiskach:

1) PLATAN KLONOLISTNY (*Platanum acerifolia*)

Jedyny chroniony w powiecie opolskim okaz tego gatunku rośnie w zabytkowym Zespole dworsko-parkowym w Karczmiskach. To długowieczne, okazałe drzewo o rozłożystej koronie i ładnym pokroju, dorasta do 30 m wysokości i około 20 m szerokości. Bardzo charakterystyczna jest jego efektownie łuszcząca się kora, tworząca mozaikę barw szarych, brązowych i białych, która zdoła zwraca uwagę także w okresie zimowym. Drzewo bardzo ucierpiało podczas czerwcowej burzy w 2021 roku. Rzadkie drzewo w Polsce, spotykane często w Europie zachodniej i południowej. Baszka liściowa 5-kłapowa. W jesieni iście przebarwiają się na żółto i brązowożółto. Kwiaty niepozorne, wiatropylne, rozdzielнопłciowe, zebrane w gęste, kuliste główki zwisające na długich szypułkach. Owoce – drobne, wrzecionowate, owłosione orzeszki, zebrane w gęste, kuliste owocostany średnicy 2-2,5 cm, zwisające po 1-3 na długich szypułkach. Owocostany rozpadają się w jesieni lub w zimie.

Na terenie Zespołu Dworsko-Parkowym w Karczmiskach Pierwszych znajduje się Platan klonolistny (*Platanum acerifolia*), którego obwód pnia wynosi 412 cm na wysokości 1,3 m. Jest on zatwierdzony jako pomnik przyrody.

2) GRAB POSPOLITY (*Carpinus betulus*)

Zasięgiem swym obejmuje środkową Europę po Pireneje, południową Anglię i Skandynawię. Na wschodzie sięga po Dniestr. To okazałe drzewo, to pozostałość po tzw. Alei grabowej. Jest jedynym chronionym w powiecie opolskim okazem tego gatunku. Drzewo bardzo ucierpiało podczas październikowej śnieżycy w 2009 roku. Obecnie bardzo często spotykamy graby w postaci ciekawie formowanych żywopłotów. Jest drzewem liściastym o korze gładkiej, ciemnoszarej, później nieco spękanej. Liście pojedyncze podwójnie piłkowane. Owocami są orzeszki z trójklapowymi skrzydełkami. Dorasta do 25 m wysokości i 60 cm średnicy pnia. Jego pień w przekroju jest niesymetryczny, falisty, wskutek podłużnych wgłębień biegnących od nasady ku wierzchołkowi. Korona jest zwykle nieregularna, miotlasta, z gałęziami wzniesionymi ukośnie do góry. Drewno grabowe jest bardzo twarde.

Na terenie Zespołu Dworsko-Parkowym w Karczmiskach Pierwszych znajduje się Grab pospolity (*Carpinus betulus*), którego obwód pnia wynosi 342 cm na wysokości 1,3 m. Jest on zatwierdzony jako pomnik przyrody.

3) LIPA DROBNOLISTNA (*Tilia mordata*)

Drzewo liściaste obejmujące swym zasięgiem prawie całą Europę za wyjątkiem północnej Skandynawii oraz obszarów o klimacie śródziemnomorskim. W Polsce występuje pospolicie, sadzona jako roślina ozdobna i użyteczna, często w parkach oraz wzdłuż dróg. Dorasta do 30 m wysokości i osiąga ponad 2 m średnicy pnia. Na wysokość rośnie do wieku 130 - 150 lat, później przyrasta już tylko na grubość. Koronę ma okrągłą lub jajowatą, często nieregularną. Kora u młodych drzew jest gładka i szara. Z wiekiem staje się brązowoczarna i silnie spękana. Liście pojedyncze sercowate. Kwiaty lipy mają bardzo silny zapach, podoba on się nie tylko ludziom, ale także pszczołom. Z kwiatów tego drzewa pszczoły wytwarzają bardzo dobry miód lipowy. Owoce to okrągłe orzeszki okryte zdrewniałą skorupką o barwie brązowej. Drewno lipowe jest miękkie i podatne na skrawanie.

Na terenie Zespołu Dworsko-Parkowym w Karczmiskach Pierwszych znajduje się Lipa drobnolistna (*Tilia mordata*), której obwód pnia wynosi 464 cm na wysokości 1,3 m. Jest ona zatwierdzona jako pomnik przyrody.

2. RZEKA KARZMIANKA („Potok z Karczmisk” lub „Dopływ spod Karczmisk”)

Gmina Karczmiska znajduje się w regionie wodnym Środkowej Wisły w obszarze dorzecza Wisły. Przez południową i środkową część obszaru przebiega rzeka Chodelka z prawobrzeżnymi dopływami Kowalanką i Karczmianką. Rzeka Karczmianka na mapach strony internetowej Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej oraz na mapie hydrograficznej Polski występuje pod nazwą „Dopływ spod Karczmisk”. Rzeka Karczmianka na terenie gminy Karczmiska płynie w kierunku zachodnim na odcinku ok. 9 km, a jej szerokość wynosi 3-5 m. Karczmianka, biorąca swój początek z 3 źródeł jest położona w całości na terenie gminy Karczmiska. Jej typ to potok wyżynny węglanowy z substratem drobnoziarnistym na lessach i lessopodobnych.

W pobliżu rzeki występują gatunki inwazyjne roślin:

- Rdestowiec ostrokończysty
(*Reynoutria japonica*)

- Niecierpek gruczołowaty
(*Impatiens glandulifera*)

3. DĄB WŁADEK Z ZAGRZEBY (*Quercus robur*)

Stanowi najciekawszą atrakcję przyrodniczą Gminy Karczmiska. Uznany za najstarszy w regionie dąb i za najcenniejszy pomnik przyrody znajdujący się na terenie Powiatu Opolskiego. Jest nazywany Dębem Władkiem z Zagrzeby, gdyż liczy około 700 lat, więc pamięta czasy Władysława Łokietka. Rośnie na prywatnej posesji w Karczmiskach na ul. Nadrzeczej. Jego imponujące wymiary to: 32m wysokości w koronie, w obwodzie 8,25 m, a ze względu na specyficzną budowę do jego wnętrza może wejść kilka osób. Dąb poważnie ucierpiał w wyniku wichury z 15 na 16 sierpnia 2010r., olbrzymi konar oderwał się od całości drzewa. Po tym zdarzeniu istniała obawa, że trzeba będzie całkowicie usunąć „Władka” ze względu na zagrożenia dla ludzi i mienia. Na szczęście pozwolono na zachowanie go do chwili obecnej.

4 i 5. KUROBIE I POTOK „PARZYK”

Zarastający zbiornik wodny pod lokalną nazwą „Kurobie” i strumyk o nazwie „Parzyk” to mało znane, ale bardzo ciekawe ekosystemy wodne. Zbiornik wodny otoczony był od zachodu lasem, a od wschodu znajdowały się pola uprawne. Na tym terenie, nieopodal jeziora, występują obszary źródliskowe, obszary na których woda podziemna wydostaje się na powierzchnię terenu nie w postaci bijącego źródła, ale stopniowo, tworząc słabe i nieskoncentrowane wycieki, podmokłości, mokradła. Niestety po jeziorze pozostał zarośnięty teren podmokły. Jest to przykład złądowacenia (złądowienia) zbiornika wodnego. Nanoszenie osadów (akumulacja) z pobliskich pól, obniżenie poziomu wód gruntowych, powoduje wypłycenie oraz zarastanie przez roślinność. Proces postępuje dość szybko, gdyż jest to zbiornik bezodpływowy. Jeszcze kilkanaście lat temu był miejscem połowu ryb, a także wypoczynku miejscowej ludności.

Obecnie możemy obserwować różnorodną roślinność, w tym również inwazyjną nawłóć kanadyjską. Na skraju lasu rośnie wrzos zwyczajny i macierzanka zwyczajna. A na terenie źródliskowym, który nosi nazwę „Parzyk” możemy spotkać do niedawna chronioną roślinność: przylaszczkę pospolitą, kopytnika pospolitego i konwalię majową. A także objętego ochroną częściową gatunkową ostrożenia pannońskiego.

W pobliżu strumyka „Parzyk”, idąc w kierunku Nadwiślańskiej Kolejki Wąskotorowej, znajduje się las grądowy, wielogatunkowy i wielowarstwowy las liściasty zazwyczaj z przewagą grabów i dębów oraz z udziałem różnych innych gatunków.

6. NADWIŚLAŃSKA KOLEJKA WĄSKOTOROWA

Nadwiślańska Kolejka Wąskotorowa powstała w **1892 r.** w majątku rodziny Kleniewskich. Początkowo tworzyły ją drewniane tory, po których kursowały specjalne konne zaprzęgi, transportujące buraki cukrowe z pól folwarku Polanówka do cukrowni „Zagłoba”. **Lata I i II Wojny Światowej** stanowiły bardzo burzliwy okres w dziejach Nadwiślańskiej Kolejki Wąskotorowej. Działania wojenne przyniosły destrukcję i znacznie spowalniały jej rozwój. Po wyzwoleniu Polskie Koleje Państwowe przejęły trasy z Nałęczowa do Opola i Poniatowej oraz z Karczmisk do Wilkowa. Wprowadzony został również ruch osobowy. Pod koniec **lat sześćdziesiątych** XX wieku nastąpił wzrost przewozów kolejowych, w szczególności do Zakładów Elektromaszynowych „EDA” w Poniatowej i Cukrowni „Opole” w Opolu Lubelskim. W tym czasie kolejka zatrudnia około 253 pracowników. **Lata dziewięćdziesiąte** przyniosły gwałtowny spadek przewozów zarówno towarowych, jak i pasażerskich. **W 2002 r.**, na podstawie umowy z PKP, Powiat Opolski nabył prawo użytkowania majątku Nałęczowskiej Kolei Dojazdowej. W grudniu tegoż roku na trasę powróciły turystyczne pociągi pasażerskie na mocy umowy operatorskiej ze „Stowarzyszeniem Kolejowych Przewozów Lokalnych” z Kalisza. **Rok 2008** rozpoczął nową erę w historii Nadwiślańskiej Kolejki Wąskotorowej. **10 września Zarząd Powiatu Opolskiego podpisał Akt Notarialny.** Na jego mocy Powiat przejął od PKP na własność majątek Nałęczowskiej Kolei Dojazdowej. Dwa lata później Powiat Opolski otrzymał dofinansowanie na promocję NKW w ramach projektu „Nadwiślańska Kolejka Wąskotorowa, jako markowy produkt turystyczny Lubelszczyzny”. W ramach projektu „Szlakiem Nadwiślańskiej Kolejki Wąskotorowej po atrakcjach turystycznych Regionu Lubelskiego”, powiat rozpoczął remont budynków kolejowych na stacji w Karczmiskach, taboru oraz torowiska. Obecnie kierownictwo nad sekcją Nadwiślańskiej Kolejki Wąskotorowej z siedzibą w Karczmiskach Pierwszych, sprawuje Zarząd Dróg Powiatowych w Opolu Lubelskim z/s w Poniatowej.

W dniu dzisiejszym Nadwiślańska Kolejka Wąskotorowa stanowi ciekawą atrakcję turystyczną. Wyremontowana i odnowiona zachęca do podróży. Trasa kolejki przebiega przez najbardziej urokliwe i atrakcyjne miejsca tej części województwa. Pociąg regularnie pokonuje trasę Karczmiska – Opole Lubelskie – Karczmiska – Polanówka. Podróż wieńczy ognisko na leśnej polanie. Przejazd kolejką to dopiero początek atrakcji. Wraz z nadejściem maja kolejka budzi się do życia i jest to miesiąc uroczystej inauguracji sezonu. Dla miłośników kolejnictwa udostępniono zwiedzanie kompleksu stacyjnego i Muzeum Kolejki w Karczmiskach. Dodatkowo jest możliwość wejścia na wieżę

widokową, w której na każdym piętrze zaprezentowano wydruki starych zdjęć na płótnach. Całość wieńczy taras widokowy, z którego przez lunetę można podziwiać panoramę okolicy aż po horyzont. Stacja w Karczmiskach dla odwiedzających przygotowała strefę zieloną do wypoczynku wraz z ławkami parkowymi i stolikami oraz duży parking. Dodatkowo w ofercie jest wynajem rowerów, przejazd bryczką oraz dla osób aktywnych lubiących wyzwania, przejazdy drezynami rowerowymi.

Nadwiślańskie Drezyny Rowerowe kursują na trasach:

Karczmiska – Pustelnia - Karczmiska,

Karczmiska – Poniatowa - Karczmiska

Karczmiska – Polanówka.

Podczas przejażdżki kolejką lub drezynami rowerowymi, można podziwiać różnorodne ekosystemy: lasy mieszane, pola uprawne, łąki, a także można napotkać lisy, sarny, czy też dziki.

Przy torach kolejowych można natomiast spotkać roślinność ruderalną, roślinność zasiedlającą podłoża zmienione przez człowieka, np. babkę zwyczajną, podbiał pospolity, siewki drzew, powój pnący itp.

ŹRÓDŁA:

- <https://gbidk-karczmiska.pl/>
- <https://nadwislanskakolejka.pl/>
- materiały własne